

Jan Fabre I am a Mistake című performansza a bécsi MUMOK-ban. Fotók: Karolina Miernik

BÁLINT ORSOLYA

TISZTELETBŰNÖK

Friss felirat fogadja a belga Troubleyn társulat honlapjára érkezőt, amelyben arra kérik a média képviselőit, a nemrég kirobbant #metoo- és szexuális zaklatási ügyben ne használják a társulat fotóit és videóit, amelyeken a táncosok felismerhetők – irántuk való tiszteletből. Mégis ki oktat itt minket *tiszteletre*?

Mindennapos *bullying*

Jan Fabre koreográfust, tanárt, a Troubleyn társulat vezetőjét, a belga és az európai előadó-művészet korábban radikális úttörő, ma már az *establishment* eurómilliókkal és állami kitüntetésekkel támogatott, a belga királyi család által is kegyelt figuráját húsz jelenlegi és volt táncosa nyílt levélben¹ vádolta szexuális zaklatással és hatalmi visszaélésekkel. Évtizedes sebeket feltépve meséltek nyílt színi megszegyenyítésekről, verbális agresszióról (lekövezés, lehülyezés, rasszista és nőgyűlölő megjegyzések) a próbákon, manipulációról, zsarolásról, szereposztással való visszaélésekről, nem kívánt szexuális közeledésekről, Fabre kétes „művészi” erotikus fotózási szenvedélyéről.

¹ <https://www.rektoverso.be/artikel/open-letter-metoo-and-troubleynjan-fabre>

Az érzéketlen beszámolókat olvasni is gyomorforgató. A nagy művész gyalázatos viselkedése nyílt titok volt, mostanáig mégsem akadt senki, aki kikiáltta, hogy a király meztelen. Nem a sérelmet elszenvedőknek kellett volna réges-rég szót emelni, hiszen levelükből kiderült, a szigorúan hierarchikus társulat vezetősége lojalitási kérdést csinált abból, ha valaki felszólalt a vezető ellen (a leárulózás ismerős politikai kommunikációs stratégia), ráadásul Fabre ilyenkor személyes bosszúhadjáratot indított. Megbukott a teljes szakmai burok és intézményrendszer, amely őt védte. Ugyanis nekik kellett volna kiszűrni, felelősségre vonni és eltávolítani a toxikus vezetőt, ezzel szemben pozíciójában megerősítették, elismeréssel, sikerrel jutalmazták. Hogy is fordult volna meg a fejében, hogy amit tesz, helytelen, mikor joggal hihette, hogy ő a Mindenható Isten?

Fabre végül maga okozta a veszét (nem csupán cselekedeteivel), mikor interjút adott a belga köztvéneke a kulturális szektorban előforduló szexuális zaklatást mérő friss minisztériumi kutatásról² – hitetlenkedve és cinikusan. A művészeti szektorba begyűrűző #metoo-t veszélyesnek nevezte, ami „tönkretetheti és súlyosan károsíthatja a rendező/koreográfus és a színész/táncos közötti titkos szövetséget”. Azt is mondta, az emberek manapság túlérzékenyek, egy éve még az sem volt probléma, ha egy táncossal (szerinte mindig *fair* módon) közölte, megint túlságosan elhízott. S végül hozzátette: „természetesen minden létformát tisztelni kell, a nőket is”.

Nincs szex, nincs szóló

Fabre azzal adott felhatalmazást magának, hogy ez mind része a művészi szabadságának és sajátos koncepciójának – módszerét Sztanyiszlavszkijéhoz és Grotowskiéhoz hasonlítva –, amellyel előadóit a határaik átlépésére sarkallja. (Még a Weinstein-ügyet és a #metoo-t kirobbantó *The New York Times* is álnaivan azt a kérdést teszi fel, vajon Fabre ezúttal túl messzire ment-e a határok feszegetésében.³) Sokan el is hitték neki, hogy ez az az ár, amelyet a művészetszínalásért fizetni kell, a fizetőeszköz pedig a szex, amellyel a táncosok szólókhhoz, kiemelt bánásmóddhoz juthattak – aki pedig maradt volna a pusztán szakmai kapcsolatnál, megtorlással szembesült.

A levélírók, mielőtt a nyilvánosságához fordultak, több helyről is segítséget kértek, de még a szakszervezet sem mert közbelépni. Senki sem érezte illetékesnek magát hol a művészi szabadság, hol az alkotó génusz tiszteletben tartásával takarózva. Joggal kérdezhetik/kérdezhetjük: hát nem fontosabb az ember tiszteletben tartása?

A gyász első stádiuma

Fabre és a társulat vezetősége előbb vehemensen tagadott,⁴ a sajtót vádolta boszorkányüldözéssel, orvttamadással. Holott megjelenés előtt elküldték nekik az anyagot, de olyan ez, mint atomcsapásra felkészülni, mikor már látjuk a gombafelhőt. Most honlapjukon sajnálatukat fejezik ki, ha a társulatban valaki megbántva vagy félreértve (?) érezte magát, netán méltatlan bánásmódot tapasztalt. Állítják, ők készek a változásra, s ezért számos intézkedést hoztak, csoportos és egyéni beszélgetéseket tartottak, külső szakmai segítséget kértek a prevenció munkához.

Mivel per egyelőre nem indult (a kulturális miniszter ígért csak vizsgálatot), Fabre-ra legfeljebb morális felelősségre vonás vár, esetleg felmentik az állásából, bár az előadás-kíséréstől már önként (?) visszalépett. Talán még egyik éjjel leakasztják a képeit a Louvre és az Ermitázs falairól. Jól látszik, mennyit kockáztatott ő a hatalma csúcsán, és mennyit egykori táncosai, akiknek pszichológus segítségére volt szükségük, megbicsaklott a karrierjük, vagy akik elveszítették az egzisztenciájukat, miután a társulatában dolgoztak.

2 <http://www.brusselstimes.com/belgium/11741/sexual-harassment-afflicts-50-of-the-women-in-the-culture-and-media-sectors>

3 <https://www.nytimes.com/2018/09/23/arts/dance/20-jan-fabre-dance-metoo.html>

4 <https://www.rektoverso.be/artikel/right-of-reply-troubleyn--jan-fabre>

Nem fordítják el a fejüket

Mikor már úgy tűnhetett, a levélírók alulmaradnak a cáfológépezettel szemben, egy újabb nyílt levélben⁵ roppant fontos megerősítést kaptak Belgiumban dolgozó koreográfusoktól. A levél aláírói, köztük Wim Vandekeybus, Meg Stuart, Jan Martens, Karine Ponties, Sidi Larbi Cherkaoui, Salva Sanchis, Kate McIntosh, Yukiko Shinozaki, Vakulya Zoltán és még sokan mások nemcsak szolidaritásukat fejezték ki a szakma kevésbé privilegizált, kisebb befolyással bíró szereplői iránt: lépéseket ígértek a szakma megtisztítására, az átláthatóság és az egészséges munkahelyi légkör megteremtésére, az etikus alkotói gyakorlat kidolgozására, és hathónapos határidőt adtak maguknak. Emellett számos javaslat érkezett – a művészetoktatás reformjától a pályázati rendszer átalakításáig – a nyílt társadalmi vitához hozzászóló értelmiségiek, művészetpedagógusok, kritikusok részéről is.⁶

Úgy lenne igazságos, ha Fabre-ral együtt a süllyesztöbe szállna a teljes *establishment*, amely őt ennyi éven át konzerválta kártékony hatalmában. Azok is, akik nem akartak halani a „pletykákról”, szemet hunytak, talán a saját lelkiismeretükkel is alkudoztak Fabre nagysága előtt meghajolva, avagy zsíros pályázati pénzekért, hírnévért, világ körüli turnéért. Lehette egyenként vizsgálni a felelősség mértékét, a belga kulturális minisztériumtól a telt ház as előadásokon ülő nézőkig, akik „tapsoltak neki”. Csakhogy a legitimáció Jan Fabre művészetének szól, nem az embernek, mondhatnánk – ám e kettő egymás nélkül elképzelhetetlen.

5 <https://www.rektoverso.be/artikel/make-movement-towards-solidarity-and-ethical-art-practices>

6 <https://www.rektoverso.be/artikel/jan-fabres-old-and-new-clothes>